

บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

THE ROLES OF SANGHA LEADER AND COMMUNITY DEVELOPMENT

กิตติทัศน์ ฅกาทอง*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทผู้นำสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ด้านสังคม, เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม 2) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ด้านสังคม, เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และ 3) ศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และ อุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ด้านสังคม, เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดำเนินการวิจัยโดยวิธีสำรวจ การแจกแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 450 ใน 18 เขตของกรุงเทพมหานคร และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทผู้นำสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในด้านสังคม, เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.61 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับศีล ๕ ได้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 3.82 2) บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พบว่า ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.08, 2.92 และ 2.99 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็น รายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน 3) ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.99 เมื่อพิจารณาเป็น รายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน จากการสัมภาษณ์พบว่า บทบาทที่สำคัญของผู้นำสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน คือ การสนับสนุนให้บุคลากรของวัด คือพระภิกษุ-สามเณรไปอบรมศีลธรรมให้กับเยาวชนตามสถานศึกษาที่อยู่ในบริเวณที่วัดตั้งอยู่ รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงเรียนการกุศล และโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ ภายในบริเวณวัด ส่วนเรื่องเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมผู้นำสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีบทบาทมากนัก ด้านปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน คือ บุคลากร งบประมาณ และนโยบายของรัฐ

คำสำคัญ : บทบาท, ผู้นำสงฆ์, การพัฒนา, ชุมชน

* ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

The objectives of this research are i) to study the Sangha leaders roles apply the Buddhadhamma for quality of life development in the society, economy and environment .ii) to study and analyze the Sangha leaders roles for quality of life development in the society, economy and environment in Bangkok and iii) to study and analyze the problems and obstacles for quality of life development in the society, economy and environment in Bangkok to perform this research by survey, questionnaires and the interview and the record of the field data. With 450 samples of the community from 18 District in Bangkok. The data analysis from the questionnaire and the function from Microsoft Excel 2007 .The data analysis by frequencies, percentage, average and standard deviation.

The result research found that: 1) the Sangha leaders roles bring the Buddhadhamma for quality of life development in the society, economy and environment, by the overall image, it is a high level in an average, be valuable share equal to 3.61 when consider by each factor is also high level in an average. The Buddha Dhamma about Five precepts is the highest level equal to 3.82 2) the Sangha leaders roles for quality of life development in the society, economy and environment in Bangkok, in Society, economy and environment found that: by the overall image, it is a middle level in an average, be valuable share equal to 3.08, 2.92 and 2.99 when consider by each factor is also middle level in an average. 3) The problems and obstacles about developing quality of life of community in Bangkok by the overall image, it is a middle level in an average, be valuable share equal to 2.99, when consider by each factor is also middle level in an average.

From an interview found that Sangha leaders roles for quality of life development are supporting personnel, Sangha and Seminarians teaching moralize to student at the school near the temple. Establishing Charity school and Sunday Buddhism School. A lesser roles in the economy and environment. The problems and obstacles about developing quality of life of community are personnel, budget and government policy.

Keywords : Roles, Sangha Leaders, Development, Community

1. บทนำ

สังคมสงฆ์ในบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันมีความท้าทายต่อความมั่นคงและดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาค่อนข้างสูง เนื่องจากสังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างอย่างต่อเนื่อง จากเดิม

เป็นสังคมเกษตรกรรม สู่สังคมกึ่งเกษตรอุตสาหกรรม และจากสังคมกึ่งเกษตรอุตสาหกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมแบบใหม่ กระทั่งปัจจุบันสังคมไทยได้ก้าวสู่ยุคสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือสังคมยุคข่าวสาร ซึ่งเรียกว่าสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เมื่อสังคมมีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วทั้งการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมอย่างมากมาย

สังคมไทยในปัจจุบัน แม้จะมีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ลาว กัมพูชา และพม่า หรือเมียนมาร์ แต่ทว่ายังด้อยด้านการศึกษา เพราะระบบการศึกษาของไทยไม่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการเท่าที่ควร กล่าวคือ เยาวชนในวัยศึกษามักมีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ มีลักษณะเก่งกระจุกในบางรายวิชา การแก้ปัญหาจึงต้องมุ่งไปที่กระบวนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะชีวิตแบบบูรณาการ คือ มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม การศึกษาจึงจะสามารถพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้เรียกว่า **ต้องเน้นไปที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ควบคู่กับกระบวนการเรียนการสอน** (บุรชัย ศิริมหาสาคร, ๒๕๔๕: ๕) ด้วยเหตุนี้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทย จึงเน้นหลักการเรียนรู้ที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. การเรียนรู้ต้องเริ่มต้นที่ตนเอง (Self Learning)
2. การเรียนรู้ต้องควบคู่การปฏิบัติ (Learning by Doing)
3. การเรียนรู้ต้องควบคู่ความเพลิดเพลินหรือสนุกสนาน (Enjoy Learning)

ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นแนวคิดของ **เบน เอ็ม. แฮริส (Ben M. Harris)** ซึ่งเป็นนักการศึกษาชาวตะวันตกได้นำเสนอหลักการ ๔ ประการ ซึ่งเรียกว่า “คูซ่า” (KUSA) ประกอบด้วย (บุรชัย ศิริมหาสาคร, ๒๕๔๕: 6) 1) ถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transmission) 2) พัฒนาความเข้าใจ (Improve Understanding) 3) สนใจทักษะ (Skill Development) และ 4) เปลี่ยนแปลงเจตคติ (Changing Value Attitude)

การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดและทฤษฎีของชาวตะวันตกดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของชาวตะวันออกที่ได้นำเสนอองค์ประกอบของมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมที่สามารถฝึกฝนให้ประเสริฐได้ 3 ประการคือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๗ : ๑๖) 1) ชีวิตมนุษย์ 2) สังคม และ 3) สิ่งแวดล้อม

เมื่อกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ มีลักษณะที่เรียกว่า **Unsustainable** คือเป็นวิธีการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จึงนำไปสู่ความขัดแย้งเพราะมีอาจจะประสานประโยชน์ได้ลงตัวขององค์ประกอบทั้งสาม คือ มนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างบูรณาการได้ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน (Unsustainable Development) จึงนำไปสู่ปัญหาสังคมนานัปการ จนกระทั่งการพัฒนาเป็นการทำลาย คือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เกิดมลพิษ เอารัดเอาเปรียบระหว่างกัน ทำลายวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน และเกิดการทุจริตคอร์รัปชันอย่างรุนแรง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ๒๕๔๖: ๑๓๖)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน จึงควรเป็นเรื่องของทุกคนต้องร่วมมือกัน ไม่เพียงแต่หน่วยงานของรัฐ เช่นองค์การปกครองท้องถิ่นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันศาสนาคควรมีบทบาทสำคัญในการช่วยฉีดวัคซีนทางศีลธรรมให้กับสังคมหรือชุมชน เพราะแต่ละชุมชนนั้น ล้วนมีวัดหรือสถาบันศาสนาตั้งอยู่ วัดเป็นองค์กรสงฆ์ จึงเป็นกลไกอันสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง และปลอดภัยจากอบายมุข และยาเสพติด รวมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเรียนรู้ประชาธิปไตยอย่างสร้างสรรค์ เพื่อคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งและสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในด้าน สังคม, เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

3. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน” ได้กำหนดขอบเขตที่จะดำเนินการศึกษาไว้ดังนี้

ด้านพื้นที่ : กำหนดขอบเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครโดยแบ่งตามกลุ่มเขต ออกเป็น 6 กลุ่มเขต ดังนี้

1. กลุ่มเขตกรุงเทพเหนือ 3 เขต ประกอบด้วย เขตดอนเมือง เขตบางซื่อ และเขตสายไหม
2. กลุ่มเขตกรุงเทพใต้ 3 เขต ประกอบด้วย เขตบางคอแหลม เขตราชบุรีบูรณะ และเขตสวนหลวง
3. กลุ่มเขตกรุงเทพกลาง 3 เขต ประกอบด้วย เขตดุสิต เขตพระนคร และเขตสัมพันธวงศ์
4. กลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออก 3 เขต ประกอบด้วย เขตคลองสามวา เขตลาดกระบัง และเขตหนองจอก
5. กลุ่มเขตธนบุรีใต้ 3 เขต ประกอบด้วย เขตทุ่งครุ เขตภาษีเจริญ และเขตหนองแขม
6. กลุ่มเขตธนบุรีเหนือ 3 เขต ประกอบด้วย เขตตลิ่งชัน เขตธนบุรี และเขตบางกอกน้อย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) พระสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งสังกัดในเขตปกครอง คณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง

2) ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน ในกลุ่มเขตกรุงเทพมหานครทั้ง 6 กลุ่มเขต จำนวน 18 เขต โดยการแจกแบบสอบถามและ การสัมภาษณ์แบบเจาะจง ทั้ง ผู้นำสงฆ์และผู้นำชุมชน 7 รูป/คน

3) ประชาชน ในกลุ่มเขตกรุงเทพมหานครทั้ง 6 กลุ่มเขต จำนวน 18 เขต เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane Taro รวมประชากรกลุ่มตัวอย่าง 400 รวมจำนวนประชากร พระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 400 ชุด ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามทั้งสิ้น 500 ชุดเพื่อถ่วงน้ำหนักแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่สุดจำนวน 450 ชุด โดยแบ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ 9 รูป/คน แบบสอบถามประชาชนทั่วไป 450 ชุด

4. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ทำการวิจัยมาจาก 6 กลุ่มเขตของกรุงเทพมหานครมีจำนวนทั้งสิ้น 450

2. กลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจงในการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ ผู้นำสงฆ์ และ ผู้นำชุมชน จำนวน 9 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม, แบบสัมภาษณ์, สมุดจดบันทึกและปากกา, เทปบันทึกเสียง, กล้อง

5. ผลการวิจัย

บทบาทผู้นำสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในด้าน สังคม, เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้ค่าเฉลี่ย 3.04 (S.D=1.32) รณรงค์เกี่ยวกับการรักษาศีล ๕ ในชุมชนได้ค่าเฉลี่ย 3.12 หลักพุทธธรรมในภาพรวมที่นำไปใช้ในการพัฒนาคือ ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ค่าเฉลี่ย 3.10 หลักพุทธธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนเรื่อง **อบายมุข** ได้ค่าเฉลี่ย 3.07 และ หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ และสังคหวัตถุ ๔ ได้ค่าเฉลี่ย 3.05

บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครในด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พบว่า **การบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม** ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แก่ประชาชนได้ค่าเฉลี่ย 3.18 ใช้วัดเป็นสถานที่ฝึกอบรมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 3.12 จัดให้มีการเทศนาหรือบรรยาย

ธรรมแก่ประชาชนเป็นประจำ ได้ค่าเฉลี่ย 3.11 ให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชน และพระภิกษุสามเณร ได้ค่าเฉลี่ย 3.10 พัฒนาพื้นที่ของวัดให้เป็นลานวัด ลานใจ ลานกีฬาของเยาวชนและประชาชน ได้ค่าเฉลี่ย 3.04 และใช้วัดเป็นสถานที่จัดเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ ได้ค่าเฉลี่ย 3.02

การบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีการเทศนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพ ได้ค่าเฉลี่ย 2.97 ให้ความรู้ชุมชนในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ได้ค่าเฉลี่ย 2.96 จัดตั้งฌาปนกิจชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ได้ค่าเฉลี่ย 2.94 มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เช่น มูลนิธิกองทุนสหกรณ์ออมทรัพย์ ได้ค่าเฉลี่ย 2.92 และ เป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 2.87

การบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง รมรณรงค์จัดทำความสะอาดในบ้าน, วัด ได้ค่าเฉลี่ย 3.09 มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน ให้ร่วมกันรักษาความสะอาด พัฒนาชุมชนให้ทุกคนมีความสามัคคี นำเยาวชนเข้ามามีบทบาท ปลุกจิตสำนึกให้ลูกหลานรักบ้านรักชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 3.12 มีการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี ปลุกต้นไม้ดอกไม้ในชุมชนเพิ่มสีเขียว ได้ค่าเฉลี่ย 2.99 มีการเทศนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปลุกป่าในใจคน บนป่าคอนกรีต และรณรงค์ให้ชาวบ้านปลุกต้นไม้ดอกไม้ประดับหน้าบ้านตนเอง ได้ค่าเฉลี่ย 2.98 และ เป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการขยะมูลฝอย จัดทำโครงการแยกขยะชุมชน รณรงค์ให้ชาวบ้านในชุมชนแยกขยะก่อนทิ้ง ได้ค่าเฉลี่ย 2.93

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางได้ค่าเฉลี่ย 3.02 (S.D.=1.34) การสนับสนุนงบประมาณจากทางภาครัฐได้ค่าเฉลี่ย 3.07 การพัฒนาชุมชนมีปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางได้ค่าเฉลี่ย 3.06 คุณภาพชีวิตของชุมชนภายหลังการพัฒนาท่านมีความพึงพอใจ ได้ค่าเฉลี่ย 3.02 และ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์หรือ มหาเถรสมาคมในระดับใด ได้ค่าเฉลี่ย 2.97 นอกจากนี้ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และงบประมาณในการสนับสนุน รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน

6. อภิปรายผล

หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ได้ค่าเฉลี่ย 3.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสอนประจันทร์ เสียงเย็นได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า

อิทธิบาท 4 และความเชื่อประสิทธิภาพในตนเองอยู่ในระดับมาก ส่วนแรงสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานของรัฐ แรงสนับสนุนทางสังคมจากคณะสงฆ์ แรงสนับสนุนทางสังคมจาก

ประชาชน และการปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ อธิปไตย 4 และความเชื่อประสิทธิภาพในตน สามารถร่วมกันทำนุบำรุงการปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนได้ร้อยละ 28.1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

บทบาทผู้นำส่งเสริมการบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม ใช้วัดเป็นสถานที่ฝึกอบรมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 3.12 จัดให้มีการเทศนาหรือบรรยายธรรมแก่ประชาชนเป็นประจำ ได้ค่าเฉลี่ย 3.11 ให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชน และพระภิกษุสามเณร ได้ค่าเฉลี่ย 3.10 พัฒนาพื้นที่ของวัดให้เป็นลานวัด ลานใจ ลานกีฬาของเยาวชนและประชาชน ได้ค่าเฉลี่ย 3.04

การบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีการเทศนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพ ได้ค่าเฉลี่ย 2.97 ให้ความรู้ชุมชน ในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ได้ค่าเฉลี่ย 2.96 จัดตั้งฅาปนกิจชุมชน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางได้ค่าเฉลี่ย 2.94 มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เช่น มูลนิธิ กองทุน สหกรณ์ออมทรัพย์ ได้ค่าเฉลี่ย 2.92 และเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 2.87

การบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง รมรงค์จัดทำความสะอาดในบ้าน, วัด ได้ค่าเฉลี่ย 3.09 มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนให้ร่วมกันรักษาความสะอาด พัฒนาชุมชนให้ทุกคนมีความสามัคคี นำเยาวชนเข้ามามีบทบาทปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานรักบ้านรักชุมชน ได้ค่าเฉลี่ย 3.12 มีการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี ปลูกต้นไม้ดอกไม้ในชุมชนเพิ่มสีเขียว ได้ค่าเฉลี่ย 2.99 มีการเทศนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปลูกป่าในใจคน บนป่าคอนกรีต และรมรงค์ให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้ไม้ดอกไม้ประดับหน้าบ้านตนเอง ได้ค่าเฉลี่ย 2.98 และเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการขยะมูลฝอย จัดทำโครงการแยกขยะชุมชน รมรงค์ให้ชาวบ้านในชุมชนแยกขยะก่อนทิ้ง ได้ค่าเฉลี่ย 2.93 สอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิชัย ยังสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง **บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน** ศึกษากรณี: พระครูวิบูลสิทธิธรรม (ตุม จันทมโม) วัดหนองพะยอม ตำบลชุมแสงสงคราม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาพบว่า¹ ท่านได้แนวคิดในการพัฒนาชุมชน จากปัญหาของประชาชนที่อาศัยในเขตรอบๆวัดหนองพะยอม เมื่อรู้สาเหตุของปัญหาจึงได้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในรอบๆวัด โดยการส่งเสริมให้มีโครงการและกิจกรรมกลุ่มต่างๆขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ดังนี้

1. ด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า การอบรมและเผยแพร่ธรรมะให้กับพระสงฆ์ และชาวบ้าน รวมถึงการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมที่ดีในท้องถิ่น และการสงเคราะห์ชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีมีความมั่นคงขึ้นเรื่อยๆ ความสำนึกสาธารณะของชุมชนมีมากขึ้น การเข้าวัดรักษาศีลในวันพระของประชาชนมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆความซื่อสัตย์ดีขึ้นการลักขโมยก็ลดน้อยลง

2. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า การจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกิจกรรมโครงการต่างๆที่ทำให้ชาวบ้านมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ มีอาชีพการงานเป็นหลักแหล่ง ไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่นและมีความมั่นคงในชีวิต

3. ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า มีการพัฒนาสาธารณูปการสิ่งแวดล้อมพื้นฐานภายในวัดหมู่บ้าน การจัดระบบการรักษาความสะอาด พื้นฟูป่าชุมชน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีผลทำให้เกิดความร่มรื่น สะอาดเรียบร้อย คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จากการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การสนับสนุนงบประมาณจากทางภาครัฐได้ค่าเฉลี่ย 3.07 การพัฒนาชุมชน มีปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางได้ค่าเฉลี่ย 3.06 คุณภาพชีวิตของชุมชนภายหลังการพัฒนา ได้ค่าเฉลี่ย 3.02 และ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคม ได้ค่าเฉลี่ย 2.97 สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสาครกิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จนทโน) ได้วิจัยเรื่องความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ด้านสังคม พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในหลายๆด้านดัง เช่น ด้านเศรษฐกิจ คือขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วยด้านวัฒนธรรม ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้านวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นต้น

ด้านสาธารณสุข ขาดการสนับสนุนและติดต่อประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวงการแพทย์เพราะได้รับความร่วมมือน้อยหรือไม่ได้รับความร่วมมือเลย หรือถ้ามีก็เพียงเล็กน้อย จึงขาดอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการช่วยเหลือ หรือพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข ประการสุดท้ายในด้านสิ่งแวดล้อม อุปกรณ์ในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรมหรือในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนมีน้อย ดังนั้น พระสงฆ์ต้องแสดงศักยภาพในฐานะผู้นำชุมชนเข้าไปมีบทบาทและส่งเสริมประชาชนจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลโดยทั่วไป

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการอบรมและเผยแพร่ธรรมะให้กับเด็ก, เยาวชน และชาวบ้านรวมถึงการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมโดยใช้วัดจัดกิจกรรม การอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน และการส่งเสริมชุมชนผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครได้พัฒนาชุมชนเมืองโดยใช้โรงเรียน และวัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคือผู้นำชุมชน ชาวบ้าน พนักงานบริษัท และเด็กนักเรียน ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ บางวัดจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมเด็กก่อนวัยเรียนซึ่งมีฐานะยากจน ให้ทั้งอาหารและอบรมศีลธรรมตั้งแต่เยาว์วัย รวมทั้งให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เช่นวัดบางไส้ไก่ (มูลนิธิกลุ่มแสงเทียน) บางวัดก่อตั้งศูนย์พิทักษ์เด็กก่อนวัยเรียนจากอดีตจนปัจจุบันซึ่งประสบความสำเร็จจากการสนับสนุนจากทุกฝ่าย คือศูนย์พิทักษ์เด็กก่อนวัยเรียน วัดอมรทวยการามซึ่งอบต.ทั่วประเทศมาดูงานที่ศูนย์เพื่อนำไปเป็นแบบอย่างในการบริหาร

จัดการ ส่วนวัดที่ดำเนินงานตามนโยบายของมหาเถรสมาคม (มส.) ที่ได้ผลอย่างชัดเจนคือ วัดสุทธิวารามในโครงการขับเคลื่อนศีล 5 มีเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดสุทธิวารามเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้นจำนวน 2700 คนจากนักเรียนทั้งหมด 3200 คนคิดเป็นร้อยละ 84.38 ส่วนวัดราชสิงขร ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนในรูปแบบใหม่คือให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแต่ละฝ่ายประสานงานกับผู้นำชุมชนด้วยการเยี่ยมเยียนและแบ่งปันข่าวสารอาหารแห้งและสิ่งอุปโภคบริโภคให้กับผู้ยากไร้ในชุมชน รวมทั้งมีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ภายในวัดเพื่อปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมให้กับเยาวชนสำหรับวัดชัยพลกษมาลา นั้นได้พัฒนาชุมชนด้วยวิธีการตั้งโรงเรียนกุลศึกษากภายในวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับบุตรหลานของคนในชุมชน รวมทั้งได้จัดพื้นที่ที่กลบนาของวัดให้ชุมชนเช่าอาศัยในตารางวาละ 2 บาท ซึ่งถือว่าเป็นการจุนเจือชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตในรูปของเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดีบทบาทของผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนแม้จะมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาก็เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมของในแต่ละชุมชนเนื่องจากชุมชนในแต่ละชุมชนได้รับอิทธิพลและสิ่งจูงใจจากเทคโนโลยีสมัยใหม่รวมทั้งสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อกระแสหลักได้แก่ อินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ จึงทำให้ชุมชนมีปัญหาสารพัดทั้งปัญหายาเสพติด อบายมุขซึ่งถือว่าเป็นปัญหาหลักของแต่ละชุมชน การที่คณะสงฆ์มีโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 จึงนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาได้ในระดับหนึ่ง โครงการดังกล่าวนี้หากรัฐบาลให้การสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอจะก่อให้เกิดพลังของแผ่นดินอย่างมหาศาล

7. กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน” ในพื้นที่กรุงเทพมหานครซึ่งครอบคลุมทั้ง 6 กลุ่มเขต กว่าจะสำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ ต้องใช้ระยะเวลาและสติปัญญารวมทั้งความอดทนค่อนข้างมาก เพราะต้องลงพื้นที่แจกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง เพื่อให้งานวิจัยมีความเที่ยงตรงและมีมาตรฐานสมบูรณ์แบบเท่าที่จะเป็นไปได้ จึงขอถือโอกาสนี้กราบขอบพระคุณพระเถรานุเถระที่เป็นผู้นำสงฆ์ และขอขอบคุณผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทในการพัฒนา ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลและให้สัมภาษณ์เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี การดำเนินงานวิจัยจะมีโอกาสสำเร็จลุล่วงได้หากปราศจากซึ่งที่ปรึกษา คำแนะนำและผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือรวมทั้งให้คำแนะนำและปรับปรุงแก้ไข ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญซึ่งประกอบด้วย ท่านศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อดิวัฒน์ สิทธิ, ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม และท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง มา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูงยิ่ง

สุดท้าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และท่านผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัยที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและเมตตาผ่อนปรนเกี่ยวกับเรื่องระยะเวลาโดยตลอด และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านและทุกคนที่ได้

อำนวยความสะดวก และแนะนำระบบสารบัญ และรูปแบบการพิมพ์งานวิจัยที่มาตรฐาน ซึ่งทำให้รายงานการวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ทุกประการ

8. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันมีปัญหาและอุปสรรคโดยลำดับ คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคม ควรออกเป็น พ.ร.บ. เกี่ยวกับเรื่องบทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนให้ชัดเจนและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง เพื่อกำหนดกรอบสำหรับการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพราะในปัจจุบันการพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับชุมชนและวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนเป็นหลัก ไม่ได้บริหารจัดการชุมชนในแนวทางเดียวกันเพราะขาดการสนับสนุนเชิงนโยบายจาก มหาเถรสมาคม บางวัดตั้งอยู่ในชุมชนแออัด บางวัดตั้งอยู่ในชุมชนเมือง ควรได้รับการสนับสนุนเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำสงฆ์มีความคล่องตัวและไม่มีอุปสรรค อันจะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือของสังคมสงฆ์ในบริบทของสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

8.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยดังนี้

1) ควรแยกทำการวิจัยเชิงลึกตามวัตถุประสงค์ของแต่ละเรื่องเช่นเรื่องการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม เน้นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากแนวคิดทฤษฎี รวมทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่เป็นอุปสรรคกับการพัฒนาชุมชน และปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมด้านการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

2) ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบทั้งในเรื่อง การศึกษา อายุ และ คุณลักษณะหรือคุณสมบัติความเป็นผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน เพื่อให้สามารถทราบเกี่ยวกับบทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาในเชิงคุณภาพ

3) ควรศึกษาบทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครให้ครอบคลุมมากกว่านี้ เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีพื้นที่การปกครองทั้งสิ้น 50 เขต แต่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพียง 18 เขตเท่านั้นเนื่องจากมีข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับมีความเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดงานวิจัยให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- จินตนา สุจจาพันธ์.การศึกษาและการพัฒนาชุมชน.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์, 2549.
- จิระพรรณ กาญจนะจิตรา.การพัฒนาชุมชน.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.
- บุรชัย ศิริมหาสาร, การศึกษาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : บัคพอยท์, 2545.
- ประเวศ วะสี และคณะ. พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาสงการณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาสงการณราชวิทยาลัย. บทบาทของชาวพุทธในสถานการณ์ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาสงการณราชวิทยาลัย, 2554.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พัฒนาคคน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2547.
- พระมหาสุหิตย์ อากาศโรและคณะ. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.), 2557.
- พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปัญญา). ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2553.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พระมหาสอนประจันทร์ เสียงเย็นได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดมุกดาหาร
- Almond, G.A. and Powell, Jr., G.B. *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Co., 1966.
- Bryant, C. and White, L.G. *Managing Development in the Third World*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1982.
- Rondinelli, D.A. *Development Projects as Policy Experiments: An Adaptive Approach to Development Administration*. London: Methuen, 1983.

Santiago,J. “Form Civil Religion to Nationalism as the Religion of Modern Times : Rethinking a Complex Relationship” in **Scientific Study of Religious**. 48 (2) : 394-401, 2009.

Hamm,Bern & Muttagi. Pandurang K.(Eds.) (1998).Sustainable development and the future of cities. London: Intermediate Technology publications.